

Koncepcje polityki rodzinnej w adhortacjach „Familiaris consortio” papieża Jana Pawła II i „Amoris laetitia” papieża Franciszka

Magdalena Ochońska¹

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ochonskamagdalena@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-7148-4928>

W ostatnim czasie świat podejmuje walkę z pandemią COVID-19 i poszukuje sensu wszystkich wydarzeń. W poczuciu zamieszania i bezradności rozgląda się za autorytetami, którzy mogliby wskazać drogi przezwyciężenia tej trudnej sytuacji. Ale pandemia koronawirusa nie jest jedynym dalekosiężnym problemem, z jakim mierzy się świat, szczególnie stary kontynent.

W związku z obserwowaną trudną sytuacją demograficzną Europy oraz zanikiem w niej wartości małżeństwa i rodziny pojawia się konieczność szczególnej troski o tę podstawową komórkę społeczną. Sposobów na wspieranie zachowań pronatalistycznych poszukuje między innymi polityka rodzinna. W niniejszym artykule podjęta będzie próba przedstawienia i porównania tego, co na temat wspierania rodziny w formie polityki rodzinnej mówią w swoich adhortacjach papież Jan Paweł II (*Familiaris consortio*) i papież Franciszek (*Amoris laetitia*), którzy bez wątpienia są autorytetami w opinii publicznej. Jak wskazują badania przeprowadzone

1 Magdalena Ochońska (ur. 1991) – doktorantka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie na Wydziale Nauk Społecznych. Familiolog, mediator, ukończyła studia podyplomowe z zakresu organizacji pomocy społecznej oraz specjalistyczne szkolenie z zakresu zatrudnienia wspomaganego. Zainteresowania: katolicka nauka społeczna, polityka społeczna, zagadnienia związane z rodziną i bioetyką oraz problematyką osób z niepełnosprawnościami.

w Polsce², obaj następcy św. Piotra cieszą się w naszym kraju uznaniem, dzięki czemu istnieje szansa, iż ich nauczanie będzie chętniej poznawane i realizowane w polityce rodzinnej.

Na początku jednak przedstawiony będzie historyczny zarys powstania tych dokumentów, następnie krótka prezentacja polityki rodzinnej w świetle katolickiej nauki społecznej. Na koniec autorka postara się wysnuć wnioski dotyczące prowadzenia polityki rodzinnej na podstawie prezentowanego nauczania.

1. Tło historyczne powstania obu adhortacji

Lata 80. to czas podziałów w Europie. Mur berliński przedzielił Europę na tę komunistyczną i tę, w której kapitał tworzył rzeczywistość. W świecie nadal trwała zimna wojna, dokonano zamachu na życie prezydenta USA Ronalda Regana, a następnie na papieża Jana Pawła II. Początek lat 80. to też początek strajków w Stoczni Gdańskiej, budzący się sprzeciw wobec komunizmu, który wpłynął potem na upadek PRL-u i przedefiniowanie nie tylko sytuacji w Polsce, ale również w Europie. To czas, gdy powstały pierwsze komputery osobiste i tworzone były pierwsze telefony komórkowe, a życie społeczne wciąż ewoluowało. Popkultura wpływała na życie młodych ludzi i zmieniały się wzorce życia rodzinnego i seksualnego. Wśród ówczesnych zagrożeń można wymienić: spadek liczby zawieranych małżeństw przy jednoczesnym wzroście współczynnika separacji, rozwodów, dokonywanych aborcji, sztucznej kontroli urodzeń, „nakazów ograniczania potomstwa, przymusowej sterylizacji, programów i planów depopulacji ludności”³. Efekt, który nastąpił poprzez takie zmiany społeczne, nazywany jest „drugim przejściem demograficznym”.

Stanisław Wierzchosławski, powołując się na dane statystyczne z lat 60., 70. i 80., zauważa, że pod koniec lat 80. Europa stanęła przed wyzwaniem demograficznym: „osiągnęła poziom dzietności niegwarantujący ciągłości zastępowalności pokoleń”⁴. Autor przestrzega za Van de Kaa, że dla Euro-

2 Zob. CBOS, *Pamięć o Janie Pawle II ciągle żywa*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_135_18.PDF (18.06.2020); *Pontyfikat papieża Franciszka w opiniach Polaków*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_057_14.PDF (18.06.2020).

3 J. Turowski, *Problemy współczesnej rodziny*, w: *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczka, Lublin 1997, s. 9–10.

4 S. Wierzchosławski, *Rodzina w okresie transformacji demograficznej i społeczno-ekonomicznej*, w: *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczka, Lublin 1997, s. 70.

py szykuje się tragiczny obraz demograficzny, który wynika z braku zastępowalności pokoleń.

Koniec lat 90. i początek nowego tysiąclecia to już zupełnie inna rzeczywistość. Po rewolucjach okresu 1989–1991 Europa nabrała innego charakteru, powstały nowe państwa (np. Bośnia i Hercegowina), inne zmieniły swój ustrój (np. Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich). Na świecie zaś Stany Zjednoczone umacniały się na pozycji mocarstwa, Rosja przeżywała głęboki kryzys związany z transformacją, natomiast w Azji w siłę rosły Chiny, podnosząc swoją rangę na arenie międzynarodowej. Coraz częściej jednak zaczęto mówić o problemie głodu na świecie, braku dostępu do wody pitnej czy marnowaniu jedzenia w krajach wysoko rozwiniętych. Doniesienia medialne ostatnich lat na temat ambicji nuklearnych Korei Północnej czy informacje o ambicjach terytorialnych Rosji sprawiają, że świat wydaje się coraz bardziej niebezpieczny i nieprzyjazny.

W tym krótkim artykule autorka skupi się jednak na starym kontynencie, bo jak wskazuje Maciej Zięba OP: „w Unii Europejskiej zakończył się okres wzrostu oraz związany z nim czas naiwnego optymizmu i wkroczyła ona w głęboki strukturalny kryzys”⁵. Prócz wymienionych powyżej zagrożeń Europa zмага się także z innymi trudnościami: obserwujemy kryzys migracyjny czy wzrost znaczenia ruchów narodowych i separatystycznych. Te i inne trudności wynikają i powodują jednocześnie problemy mniej rzucające się w oczy, ale nie mniej ważne, takie jak zachwianie się moralności i zasad starego kontynentu oraz powolną „cichą apostazję Europy”⁶.

2. Polityka wobec rodziny – ogólne zagadnienia

Polityka rodzinna lub prorodzinna wyłoniła się jako osobna dziedzina z polityki społecznej w latach 40. XX wieku⁷ i jest to dziedzina niewątpliwie interdyscyplinarna. Łączy się z pozostałymi działaniami polityki społecznej (polityką rynku pracy, mieszkalnictwa czy ochrony zdrowia), ale także z takimi dziedzinami nauki, jak: ekonomia, demografia, polityka itd.

Samą politykę jako taką można definiować dwojako: albo jako udział w sprawowaniu władzy (jej uzyskanie, zachowanie czy powrót do niej),

5 M. Zięba, *Papieska ekonomia: Kościół – rynek – demokracja*, Kraków 2016, s. 11.

6 A. Napiórkowski, *Reforma i rozwój Kościoła. Duch Boży i instytucja*, Kraków 2012, s. 123.

7 Zob. B. Balcerzak-Paradowska, *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków. Przemiany, zagrożenia, potrzeba działań*, Warszawa 2004, s. 139.

albo jako troskę o dobro wspólne⁸. Politykę, która jest celem samym w sobie i przyświecają jej czysto prywatne lub partykularne interesy, można nazwać „politykowaniem”, natomiast „rządzenie”⁹ to posiadanie takich możliwości, by działać na rzecz pomyślności swoich obywateli. Jan Paweł II w swojej encyklice *Laborem exercens* wskazuje, że tak właśnie powinna być rozumiana polityka – „jako roztropna troska o dobro wspólne”¹⁰. Konsumentami tego dobra wspólnego są również poszczególne osoby i rodziny. Jak można przeczytać w konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes*: „dobro osoby oraz społeczeństwa ludzkiego i chrześcijańskiego łączy się ściśle z pomyślną sytuacją wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej”¹¹, dlatego też wydaje się konieczne istnienie polityki rodzinnej jako odrębnej działalności politycznej. Potrzebna jest ona zwłaszcza w sytuacjach, na które wskazuje Leon XIII w encyklice *Rerum novarum*: „jeśli się jakaś rodzina znajdzie w wielkich trudnościach i bez rady, że sama z nich się wyzwolić nie może, jest rzeczą słuszną, by jej w tych ostatecznościach państwo udzieliło pomocy; rodziny bowiem są częstkami państwa”¹². Nie ma więc wątpliwości, że Stolica Apostolska apeluje czy wręcz nakazuje, by rodziny były objęte wsparciem państwa¹³.

Politykę rodzinną można więc definiować jako usystematyzowane działania organów państwowych i samorządowych zmierzających do zapewnienia rodzinom (małżonkom i dzieciom) właściwych jej godności i podmiotowości warunków życia, przestrzegając jednocześnie ich indywidualnych wolności i praw do samodecydowania oraz umożliwiając realizowanie przez nie swoich zadań¹⁴.

Przedstawiona pokrótce definicja polityki rodzinnej powinna być wystarczająca do odczytania wskazań, jakie wobec niej kierują Jan Paweł II i Franciszek w swoich adhortacjach.

8 Zob. J. Wagner, *Polityka*, w: *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. Piwowarski, Warszawa 1993, s. 133.

9 R. Szarfenberg, *Definicje, zakres i konteksty polityki społecznej*, w: *Polityka społeczna*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Warszawa 2008, s. 22.

10 Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, Wrocław 1995, nr 20.

11 Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Wrocław 2005, nr 47.

12 Leon XIII, Encyklika *Rerum novarum*, Wrocław 1996, s. 11–12.

13 Zob. Leon XIII, Encyklika *Rerum novarum*, dz. cyt., s. 10–11.

14 Zob. G. Firlit-Fesnak, *Rodziny polskie i polityka rodzinna; stan i kierunki przemian*, w: *Polityka społeczna*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Warszawa 2008, s. 188; M. Karwińska, *Spółeczny wymiar rodziny*, w: *Rodzina, religia, społeczeństwo. Polacy 2009 w diagnozie socjologicznej*, red. S. H. Zaręba, Warszawa 2010, s. 60.

3. Adhortacje papieskie jako ważny głos w poszukiwaniu rozwiązań w polityce rodzinnej

Chrześcijaństwo od początku swojego istnienia podkreśla wagę, jaką ma małżeństwo pochodzące bezpośrednio od Boga. „Nie jest dobrze, żeby mężczyzna był sam” (Rdz 2,18) – po tych słowach Bóg z Adamowego żebra stworzył niewiastę. Jezus Chrystus w swoim nauczaniu potwierdził te słowa oraz wskazywał na dodatkowe cechy i zadania małżeństwa, podnosząc je do rangi sakramentu i stawiając tym samym przed małżonkami bardzo wysokie wymagania. Literatura poświęcona zagadnieniu teologii małżeństwa i rodziny jest bardzo obszerna, więc nie będzie to przedmiotem tego opracowania¹⁵, ale trzeba pamiętać, aby przedstawione poniżej treści odnosić do nauki prezentowanej już wcześniej przez Kościół.

W tej pracy przedstawione zostaną dwie papieskie adhortacje, zanim jednak dojdzie do ich konfrontacji, warto przypomnieć sobie, czym wyróżnia się ta forma. Adhortacja jest to papieski dokument, zwykle w formie listu, który Ojciec Święty adresuje do konkretnych odbiorców w szczególnie ważnej sprawie¹⁶. Zwykle adhortacja jest podsumowaniem wniosków ze zwołanego wcześniej synodu biskupów, podczas którego uczestnicy koncentrowali się nad zadaną przez papieża kwestią.

Familiaris consortio Jana Pawła II jest to „adhortacja apostołska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym”, która została wydana 22 listopada 1981 roku, a skierowana była „do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła Katolickiego”. Jest ona podsumowaniem synodu, który odbywał się od 26 września do 25 października 1980 roku w Rzymie. Papież zaznacza, że ta adhortacja zawiera propozycje do rozważenia przez Papieską Radę ds. Rodziny założoną zresztą przez niego¹⁷. Świadczy to o tym, że był świadom, jak wiele jest jeszcze do przeanalizowania i wypracowania w sferze problemu rodziny.

Samą adhortację można opisać słowami ojca Leona Dyczewskiego OFM, który pisze tak: „jest to dokument na temat tożsamości chrześ-

15 Warto zapoznać się z podstawowymi publikacjami na ten temat: np. encykliki *Casti connubii* Piusa XI, *Humanae vitae* Pawła VI, *Evangelium vitae* Jana Pawła II; Jan Paweł II, *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich*; K. Majdański, *Teologia małżeństwa i rodziny*; T. Jelonek, *Małżeństwo i rodzina w Piśmie Świętym* i wiele innych.

16 Zob. T. Borutka, *Spółeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*, Kraków 2008, s. 20.

17 Zob. J. Majka, *Katolicka nauka społeczna*, Rzym 1986, s. 372.

cijańskiej rodziny, by nie rozplynęła się ani nie rozcięczyła się w laicyzującym się świecie”¹⁸.

Amoris laetitia papieża Franciszka (z dnia 8 kwietnia 2018) jest dokumentem traktującym o miłości i radości w rodzinie, skierowanym nie tylko do przedstawicieli duchowieństwa, ale także – a może przede wszystkim – do małżonków i osób świeckich. Adhortacja ta spotkała się również z wieloma głosami krytyki i oburzenia ze strony części duchowieństwa czy świeckich, ale nie będzie to przedmiotem tego krótkiego opracowania¹⁹.

Obie adhortacje powstały jako efekt synodów biskupów i są poświęcone problemowi rodziny we współczesności. Dzieli je 35 lat i powstały w zupełnie innych czasach. Papież Franciszek niemalże powtarza i potwierdza to, co przewidywał papież Jan Paweł II w 1981 roku. Obaj następcy św. Piotra z dużymi obawami patrzą na to, jaka była, jest i jaka będzie sytuacja rodziny, małżonków oraz poszczególnych osób w przyszłości. Przestrzegają przed niewłaściwie pojmowanym rozwojem, indywidualizmem, przed relatywizmem moralnym, przed utratą kręgosłupa etycznego nie tylko w życiu rodzinnym.

Jan Paweł II zwraca w swojej adhortacji uwagę na to, że niektóre rodziny lepiej, a niektóre gorzej radzą sobie z niektórymi zmianami. Wśród zauważanych zmian obaj papieże zgodnie wymieniają zbyt wielkie dążenie jednostki do indywidualizmu. Jednostka, jej plany, pragnienia i potrzeby są stawiane ponad – niekiedy bardzo trudne – wyzwania moralne, oczekiwania i potrzeby najbliższych osób; życie jednostki bywa stawiane ponad dobro współmałżonka, dzieci, rodziców. Brak rzeczywistości transcendentnej, brak odniesienia do Boga i wyższych, niezmiennych wartości powoduje kruchość, słabość człowieka, który co rusz staje przed nowymi wyzwaniami²⁰. Jak wskazuje papież Franciszek, ludzie boją się samotności, ale jeszcze bardziej boją się wzięcia odpowiedzialności za siebie i drugiego człowieka, a same relacje uważają za swoiste więzienie²¹.

Adhortacja papieża Polaka referuje, jakie cele i misję mają rodziny, małżeństwa oraz Kościół Katolicki wobec nich w kontekście ich funkcjonowania w obecnym świecie. Jan Paweł II rozpoczyna we wstępie od przedstawienia troski swojej i biskupów synodalnych o rodzinę i wyjaśnienia,

18 L. Dyczewski, *Rodzina Karty Praw Rodziny w kontekście społeczeństwa polskiego*, w: *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczka, Lublin 1997, s. 139.

19 Zob. R. Buttiglione, G. L. Müller, *Przyjacielska odpowiedź krytykom Amoris Laetitia*, Kraków 2018.

20 Zob. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Wrocław 2000, nr 6; Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, Wrocław 2016, nr 33.

21 Zob. Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, dz. cyt., nr 34.

dlatego zdecydował się przedstawić światu ten dokument. Podobne powody oraz potrzeba przypomnienia nauczania adhortacji *Familiaris consortio* stoją za wydaniem *Amoris laetitia*.

Treść i budowa obu adhortacji jest niemal identyczna. Obie poruszają kwestie dotyczące rodziny i małżeństwa niemal na każdym etapie jej powstawania. Obie bardzo mocno przypominają również prawdy o pochodzeniu człowieka, o ustanowieniu go na obraz i wizerunek Boga, o pochodzeniu małżeństwa i słowach Chrystusa, które podnoszą je do rangi nie naruszalnego sakramentalnego związku kobiety i mężczyzny.

Na początku obu adhortacji możemy przeczytać, jaka jest sytuacja rodzin obecnie i co ciekawe, nie są to diagnozy zbyt odległe od siebie. Rozwody, zachowania antynatalistyczne, egocentryzm i pogoń za indywidualnym sukcesem to tylko część problemów rodziny. Obaj autorzy równie mocno zwracają uwagę na problemy podstawowej natury, które dotyczą wciąż milionów ludzi na świecie, tj. na głód, biedę, niegodziwe warunki pracy i mieszkania, bezrobocie, brak dostępu do podstawowych dóbr w krajach mniej rozwiniętych. Apelują tym samym – nie tylko tymi adhortacjami, ale także całym swoim nauczaniem – o to, by te podstawowe problemy człowieka bezzwłocznie rozwiązywać.

Następnie autorzy omawiają, jakie jest pochodzenie instytucji małżeństwa, jakie są jej cele i zadania. Papież Franciszek bardzo szczegółowo w swojej adhortacji opisuje samą istotę i trudy małżeństw, posługując się przy tym „Hymnem o miłości” św. Pawła. Jan Paweł II przechodzi natomiast do „Zadań rodziny chrześcijańskiej”, bardzo szczegółowo omawiając jej powinności i niedogodności, z jakimi się mierzy. Ostatnie części obu adhortacji są poświęcone duchowości rodziny oraz roli Kościoła katolickiego w duszpasterskiej obecności w jej życiu.

Zarówno Jan Paweł II, jak i Franciszek w swoich tekstach często odwołują się do słów swoich poprzedników, zwłaszcza encykliki *Humanae vitae* Pawła VI, która sama w sobie stanowiła bardzo znaczący głos Kościoła katolickiego w debacie o rodzinie.

Pomimo bardzo wielu podobieństw między obiema adhortacjami pojawiają się również i różnice, dzięki którym dokumenty te się uzupełniają i wnoszą nowe treści, a przez to są dla czytelnika ciekawsze. Papież Polak jako wybitny filozof i teolog, człowiek niezwyklej mądrości i przenikliwości, pisał swoje dokumenty w niełatwy dla przeciętnego czytelnika sposób. Papież Franciszek wykazuje bardziej przystępny styl i w porównaniu do swojego poprzednika często powołuje się w swoim dokumencie na słowa biskupów z różnych krajów, cytując wprost ich wypowiedzi i nadając tym samym światowy charakter swojej adhortacji. Jan Paweł II w *Fami-*

liaris consortio ma trudniejszy, bardziej podniosły i bardziej pośredni styl. Co wydaje się być dla autorki tego opracowania ważne, papież Franciszek przeprasza w swoim tekście za to, że czasem nauczanie Kościoła na temat małżeństwa i rodziny jest dla czytelnika zbyt trudne i zbyt abstrakcyjne, a on sam zdaje sobie sprawę, że to może uniemożliwiać pełny i zrozumiały jego odbiór²².

Powyżej krótko opisano omawiane dokumenty, ich tło historyczne, budowę i ogólne zagadnienia, które podejmują. Niniejszy artykuł ma być próbą odczytania, jakie jest stanowisko Kościoła katolickiego wobec polityki rodzinnej.

4. Polityka rodzinna w ujęciu i kontekście obu adhortacji

Analizując literaturę dotyczącą nauczania kościelnego na temat rodziny, bardzo trudno znaleźć jednoznaczne i bezpośrednie informacje na temat tego, jak powinna być prowadzona polityka rodzinna, by była zgodna z katolicką nauką społeczną. Czytamy, że „zadaniem Kościoła nie jest wskazywanie konkretnych rozwiązań – a tym mniej rozwiązań jedynych – w sprawach doczesnych, które Bóg pozostawił wolnemu i odpowiedzialnemu osądowi każdego człowieka, jednakże Kościół ma prawo i obowiązek formułować oceny moralne w sprawach rzeczywistości doczesnych, gdy wymaga tego wiara i prawo moralne”²³. Tak też jest w adhortacjach *Familiaris consortio* czy *Amoris laetitia*. Na próżno szukać w nich konkretnych wskazań, jakich narzędzi, instrumentów czy środków należałoby użyć, by polityka rodzinna była zgodna z nauką Kościoła. Kościół katolicki nie wskazuje także, który ustrój jest właściwy, ale wskazuje, jakie powinien mieć cechy, np. skodyfikowanie praw, szanowanie człowieka jako takiego i jako obywatela oraz przestrzeganie i ochrona jego praw²⁴. Następcy św. Piotra w swoim nauczaniu niejednokrotnie wskazują ogólne zasady moralne, jakie powinny przyświecać prowadzeniu polityki, do czego powinno się dążyć, ale nie wskazują konkretnych postulatów, jakie rządzący powinni zawrzeć w swoich programach.

22 Zob. Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, dz. cyt., nr 36.

23 Kongregacja Nauki Wiary, *Nota doktrynalna o niektórych aspektach działalności i postępowania katolików w życiu politycznym*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20021124_politica_pl.html (08.01.2019).

24 Zob. T. Borutka, *Spoleczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*, dz. cyt., s. 183.

Wskazania, które można znaleźć w obu adhortacjach, odnoszą się przede wszystkim do odbudowy podmiotowości rodziny zarówno w przestrzeni prawnej, jak i gospodarczej. Autorzy zwracają też uwagę na podstawowe prawa, jak prawo do ochrony zdrowia, mieszkania, edukacji oraz możliwości dostępu do kultury czy korzystania z infrastruktury społecznej²⁵.

Przede wszystkim – i jest to podkreślane już od czasów encykliki *Rerum novarum* – wartością, bez której trudno o wszystkie pozostałe, jest praca. Rozumiana jest ona jako działalność człowieka, dzięki której otrzymuje on godną zapłatę („sprawiedliwa płaca”), czyli taką, za którą może utrzymać swoją rodzinę, jednocześnie zachowując równowagę między życiem rodzinnym a zawodowym²⁶. Warunki, czas i dostępność pracy, a przede wszystkim powołanie do niej, zostało obszernie podsumowane przez papieża Jana Pawła II w encyklice *Laborem excerens*, do której warto się odnosić, projektując politykę rodzinną.

Obaj następcy św. Piotra w swoich dokumentach wskazują rolę kobiet i mężczyzn, których rodzicielskie zadania powinny być należycie szanowane i uznawane przez państwo i społeczeństwo²⁷, jednak kluczowe w polityce rodzinnej jest to, że państwo nie ma wyręczać rodziny, ale wspierać jej samodzielność, pobudzać i promować działanie. Jak sygnalizuje Jan Paweł II w *Liście do rodzin* z 1994 roku, zbyt duża ingerencja aparatu państwa w życie rodziny jest działaniem na jej niekorzyść i podważaniem jej nienaruszalnych praw²⁸. Sztuką więc jest prowadzić politykę rodzinną tak, by zachowując zasadę podmiotowości rodziny, działać na jej korzyść. Działać jednak trzeba w sposób pośredni, zapewniając godne warunki pracy, edukacji, ochronę zdrowia, a o realizację swoich zadań w takich warunkach rodzina ma troszczyć się już sama.

Jak zostało przedstawione powyżej, zarówno Jan Paweł II, jak i Franciszek w swoich adhortacjach przypominają w zasadzie podstawowe prawa człowieka jako członka rodziny. Realizacja tych praw jest podstawą urzeczywistniania polityki rodzinnej. Reasumując, można wymienić następujące zadania, jakie stoją przed projektującymi politykę rodzinną:

- stworzenie prawodawstwa promującego i chroniącego rodzinę i małżeństwo rozumiane jako związek mężczyzny i kobiety;

25 Zob. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, dz. cyt., nr 45; Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, dz. cyt., nr 44.

26 Zob. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, dz. cyt., nr 23.

27 Zob. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, dz. cyt., nr 23; Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, dz. cyt., nr 54–55.

28 Zob. Jan Paweł II, *List do rodzin*, nr 17, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/gratissimam.html (18.06.2020).

- wzmocnienie i wsparcie kobiet w macierzyństwie, szacunek dla ich pracy w domu, umożliwienie powrotu na rynek pracy, jeżeli taka jest ich wola, lub danie szansy pozostania przy dziecku, nie tracąc przy tym praw do zabezpieczenia socjalnego;
- ochrona życia poczętego oraz promowanie dzietności;
- zapewnienie możliwości godnego zatrudnienia wraz z prawem do minimalnego wynagrodzenia zgodnie z zasadą „sprawiedliwej płacy”;
- troska o dostęp do ochrony zdrowia, edukacji i kultury niezależnie od stanu posiadania czy ilości dzieci;
- zapewnienie autonomii rodzinie przy wypełnianiu jej ról i wspieranie wyłącznie wtedy, gdy rodzina rzeczywiście potrzebuje pomocy, w formie nienaruszającej podmiotowości rodziny.

Podsumowanie

Wskazane powyżej propozycje czy uwagi, jakie dawali i dają światu przez swoją posługę papież Jan Paweł II i Franciszek, stanowią zaledwie pewien ułamek tego, co proponuje Kościół katolicki w swoim wielowiekowym nauczaniu. W prezentowanym opracowaniu powołano się na przełomową encyklikę *Rerum novarum* Leona XIII, ale wspomniano także o innych, nie mniej ważnych, takich jak *Humanae vitae* Pawła VI czy *Laborem exercens* Jana Pawła II, dochodząc do czasów współczesnych i niedawno powstałych adhortacji *Familiaris consortio* Jana Pawła II i *Amoris laetitia* Franciszka. Warto jednak wspomnieć o innych dokumentach, które ukazały się w ostatnich dekadach, a są również znaczące odnośnie do nauczania Kościoła katolickiego na temat polityki rodzinnej. Są to *Karta Praw Rodziny* wydana w 1983 roku (w której każde prawo rodziny można interpretować jako obowiązek rządzących wobec niej) czy encyklika papieża Jana Pawła II *Evangelium vitae*, w której można przeczytać między innymi, że „polityka rodzinna musi być filarem i motorem wszelkiej polityki społecznej”²⁹. To tylko kilka tytułów, które należy wziąć pod uwagę, analizując naukę społeczną Kościoła w sferze polityki rodzinnej, a jest to nauczanie niezwykle głębokie i podejmujące wiele skomplikowanych niekiedy kwestii.

29 Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, Wrocław 2021, nr 90.

Abstrakt

Koncepcje polityki rodzinnej w adhortacjach „Familiaris consortio” papieża Jana Pawła II i „Amoris laetitia” papieża Franciszka

Sytuacja demograficzna Europy, w tym również Polski, jest negatywna. Spadek dzietności i liczby małżeństw, a wzrost rozwodów powoduje, że w kolejnych latach stary kontynent stanie się dosłownie kontynentem starych ludzi. Wzrost dzietności powinien być więc w żywotnym interesie nie tylko państw narodowych, ale całej wspólnoty międzynarodowej. Jednym z ważnych graczy na arenie polityki międzynarodowej jest Stolica Apostolska. Dlatego warto sięgnąć po propozycje i zalecenia w ramach polityki rodzinnej artykułowane przez dwóch papieży – Jana Pawła II oraz Franciszka. Obaj następcy św. Piotra cieszą się autorytetem i nawet w świecie laickim ich głos jest słyszalny. Autorka przedstawia dwie adhortacje: *Familiaris consortio* Jana Pawła II oraz *Amoris laetitia* Franciszka, w których podkreślone są wartości małżeństwa i rodziny oraz omówione zasady prowadzenia takiej polityki rodzinnej, która prowadzi do wsparcia małżeństw i rodzin oraz poprawy dzietności.

Słowa kluczowe: polityka rodzinna, kryzys demograficzny, katolicka nauka społeczna, Jan Paweł II, papież Franciszek, adhortacja, Familiaris consortio, Amoris laetitia

Abstract

Concepts of family policy in terms of the exhortations “Familiaris consortio” of Pope John Paul II and “Amoris laetitia” of Pope Francis

The demographic situation of Europe, including Poland, is negative. Decreasing level of fertility and the numbers of marriages, with increasing numbers of divorces will result that in next years the Europe will be literally the continent of old people. The increase of the fertility should be the main purpose not only for national countries but also for the whole international community. The Holy See is one of the top players on the international politic arena. That is why it is worthen to get the propositions and advices from two popes: John Paul II and Francis about the family policy. Both St. Peters successors are authority for many people, even for those that have laic worldview. The author presents two adhortations: *Familiaris consortio* of John Paul II and *Amoris laetitia* of Francis, in which the values of marriage and family are emphasized and the principles of conducting such a family policy that leads to the support for marriages and families and the improvement of fertility are discussed.

Keywords: family policy, demographic crisis, catholic social teaching, John Paul II, Pope Francis, adhortation, Familiaris consortio, Amoris laetitia

Bibliografia

Balcerzak-Paradowska B., *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków. Przemiany, zagrożenia, potrzeba działań*, Warszawa 2004.

- Borutka T., *Spoleczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*, Kraków 2008.
- Buttiglione R., Müller G. L., *Przyjacielska odpowiedź krytykom Amoris Laetitia*, Kraków 2018.
- CBOS, *Pamięć o Janie Pawle II ciągle żywa*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_135_18.PDF (18.06.2020).
- CBOS, *Pontyfikat papieża Franciszka w opiniach Polaków*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_057_14.PDF (18.06.2020).
- Dyczewski L., *Rodzina. Karty Praw Rodziny w kontekście społeczeństwa polskiego*, w: *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczka, Lublin 1997, s. 137–177.
- Firlit-Fesnak G., *Rodziny polskie i polityka rodzinna; stan i kierunki przemian*, w: *Polityka społeczna*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Warszawa 2008, s. 187–199.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 2016.
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, Wrocław 2021.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Wrocław 2000.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, Wrocław 1995.
- Jan Paweł II, *List do rodzin*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/gratissimam.html (18.06.2020).
- Karwińska M., *Spoleczny wymiar rodziny*, w: *Rodzina, religia, społeczeństwo. Polacy 2009 w diagnozie socjologicznej*, red. S. H. Zaręba, Warszawa 2010, s. 13–74.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Nota doktrynalna o niektórych aspektach działalności i postępowania katolików w życiu politycznym*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20021124_politica_pl.html (08.01.2019).
- Leon XIII, Encyklika *Rerum novarum*, Wrocław 1996.
- Majka J., *Katolicka nauka społeczna*, Rzym 1986.
- Napiórkowski A., *Reforma i rozwój kościoła. Duch Boży i instytucja*, Kraków 2012.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Wrocław 2005.
- Szarfenberg R., *Definicje, zakres i konteksty polityki społecznej*, w: *Polityka społeczna*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Warszawa 2008, s. 21–36.
- Turowski J., *Problemy współczesnej rodziny*, w: *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczka, Lublin 1997, s. 9–13.
- Wagner J., *Polityka*, w: *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. Piwowarski, Warszawa 1993, s. 133.
- Wierchosławski S., *Rodzina w okresie transformacji demograficznej i społeczno-ekonomicznej*, w: *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczka, Lublin 1997, s. 65–108.
- Zięba M., *Papieska ekonomia : Kościół – rynek – demokracja*, Kraków 2016.